

Gravar och boplats vid Sparrsätra-Söderby

Gravar och boplats vid Sparrsätra-Söderby

Arkeologisk utredning

L2025:6654, L2025:6655, L2025:6656 och L2026:1673

Sparrsätra-Söderby 1:7 och Sparrsätra 1:12

Enköpings kommun

Uppland

Amanda Jönsson

Upplandsmuseets rapporter 2026:19

ISSN 1654-8280

BEARBETNING AV FOTON: Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet

BEARBETNING AV PLANER: Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet

OMSLAGSBILD: Arkeolog Amanda Jönsson vid stensättningen L2025:6654. Foto Ebba Drugge, Stiftelsen Upplandsmuseet.

GRANSKNING: Anna Ölund, Stiftelsen Upplandsmuseet

UPPHOVSRÄTT: om inget annat anges: Creative Commons licens CC BY. © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

GRAFISK FORMGIVNING OCH PRODUKTION: Malin Lucas, Stiftelsen Upplandsmuseet

© STIFTELSEN UPPLANDSMUSEET, 2026

Upplandsmuseet
Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018-169100
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Bakgrund	8
Topografi och fornlämningsmiljö	8
Syfte, metod och genomförande.....	10
Utredningsresultat	11
Utredning steg 1.....	12
Utredning steg 2.....	16
Tolkning	19
Administrativa uppgifter	20
Referenser	21
Litteratur	21
Historiska kartor	21
Bilagor	22
Bilaga 1. Schaktlista	22
Bilaga 2. Lista över arkeologiska objekt.....	22

Sammanfattning

Under november 2025 och mars 2026 utförde Stiftelsen Upplandsmuseet, Avdelningen för arkeologi, en arkeologisk utredning av ett skogsområde utanför Sparrsätra i Enköpings kommun, inför en planerad solcellspark. Syftet med utredningen var att ta reda på om tidigare ej kända fornlämningar berörs av det planerade arbetsföretaget. Utredningen omfattade kartstudier, fältinventering och sökschaktning med grävmaskin.

Det fanns inga kända lämningar inom utredningsområdet sedan tidigare. Vid utredningens steg

1, inventering, påträffades tre tidigare ej kända lämningar i form av en stensättning, ett röse och en skärvstenshög. Utöver detta identifierades sex potentiella boplatslägen. Ett av boplatslägena utreddes vidare med sökschaktning i steg 2, varvid ett förhistoriskt boplatksområde påträffades. De övriga fem boplatslägena kommer att undantas från exploatering och utreddes inte vidare.

Samtliga fyra fornlämningar har registrerats i Kulturmiljöregistret.

Inledning

Avdelningen för arkeologi vid Stiftelsen Upplandsmuseet har i november 2025 samt i mars 2026 utfört en arkeologisk utredning av ett område utanför Sparrsätra i Enköpings kommun, inför en planerad solcellspark (figur 1). Arbetet skedde för Phasis Solar project 7 AB efter beslut av Läns-

styrelsen i Uppsala län (dnr 4923-2025). Syftet med utredningen var att ta reda på om tidigare ej kända fornlämningar berörs av det planerade arbetsföretaget. Projektledare var Amanda Jönsson som även författat rapporten.

Figur 1. Översiktskarta som visar utredningsområdets läge nordväst om Enköping. Skala 1:80 000.

Bakgrund

Utredningsområdet, som omfattar drygt 12 hektar, ligger i ett skogsområde två kilometer sydväst om Sparsätra kyrka. Området tillhör byn Söderby, som återfinns 600 meter norrut. Närmaste bebyggelse är dock det tidigare torpet Granbo (figur 2). Det har tidigare gjorts flera arkeologiska utredningar i närområdet i samband med den planerade solcellsparken, på markerna till byarna Kil, Torgesta och Åsbo. Före den nu aktuella utredningen fanns dock inga kända lämningar inom utredningsområdet.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet ligger på nivåer mellan 25–30 meter över havet och var strandnära under yngre stenåldern. Undergrunden består av lera med både större och mindre moränhöjder, samt längst i väster ett område med kärrtorv. Hela utredningsområdet utgörs av skogsmark (figur 2). Vid utredningstillfället var stora delar kraftigt beväxta med sly och ung granskog, och lerjordarna har dikats

ut relativt nyligen. Det omgivande landskapet är mestadels flackt, med större åkerytor i både väst och öst.

Närområdets fornlämningsbild präglas av gravar och gravfält från brons- och järnålder, skärvstenshögar och hällristningar (figur 3). Inom utredningsområdet fanns inga kända lämningar före den aktuella utredningen. Öster och söder om ytan, på en moränhöjd, finns en tät fornlämningsmiljö med ett antal stensättningar, rösen och skärvstenshögar. I åkermarkerna öster om denna moränhöjd har bland annat flera tidigare okända boplatser, en hällristningslokal och en stensättning påträffats vid en arkeologisk utredning som utfördes av Upplandsmuseet under våren 2025. Boplatser L2025:3248, som ligger strax öster om utredningsområdet, daterades då till yngre bronsålder (Jönsson 2025b). Åkermarkerna som ligger väster om utredningsområdet har även den berörts av en arkeologisk utredning, under hösten 2024 (Jönsson 2025a). Då påträffades endast ett fåtal mindre boplatssytor.

Figur 2. Inventering i den norra delen av utredningsområdet i november 2025. Området utgjordes av skogsmark och korsades i den norra delen av en kraftledningsgata. Övriga delar var till stor del kraftigt beväxta med sly och ung granskog. Foto mot nordöst, Johanna Pettersson Svärd, Stiftelsen Upplandsmuseet.

Historiska kartor visar att merparten av utredningsområdet har utgjorts av skogsmark även i historisk tid. Den äldsta kartan över Söderby är en storskifteskarta från 1788, då det fanns fyra gårdar i byn. Torpet Granbo, strax nordväst om utredningsområdet, var också etablerat redan då. Skogen i byns södra marker, där utredningsområdet ligger, var uppdelad mellan de fyra gårdarna i lika stora skiften. Längst västerut inom området fanns även ett parti med sankmark som omgavs av äng. Markförhållandena var desamma vid laga skifte, som genomfördes 1871. I den östra delen går en del av utredningsområdet (en planerad väg) in på ägorna till Sparrsätra by. Även denna del har historiskt sett bestått av skogsmark, även om ytan angränsar till befintlig åkermark som har brukats i äldre tid.

Syfte, metod och genomförande

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om idag ej kända fornlämningar berörs av det planerade arbetsföretaget. Utredningen skulle preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet. Den skulle även identifiera, motivera och antikvariskt bedöma både kända och nyupptäckta fornlämningar samt övriga kulturhistoriska lämningar. Resultatet från utredningen ska kunna användas vid länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra

underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag för företagarens fortsatta planering.

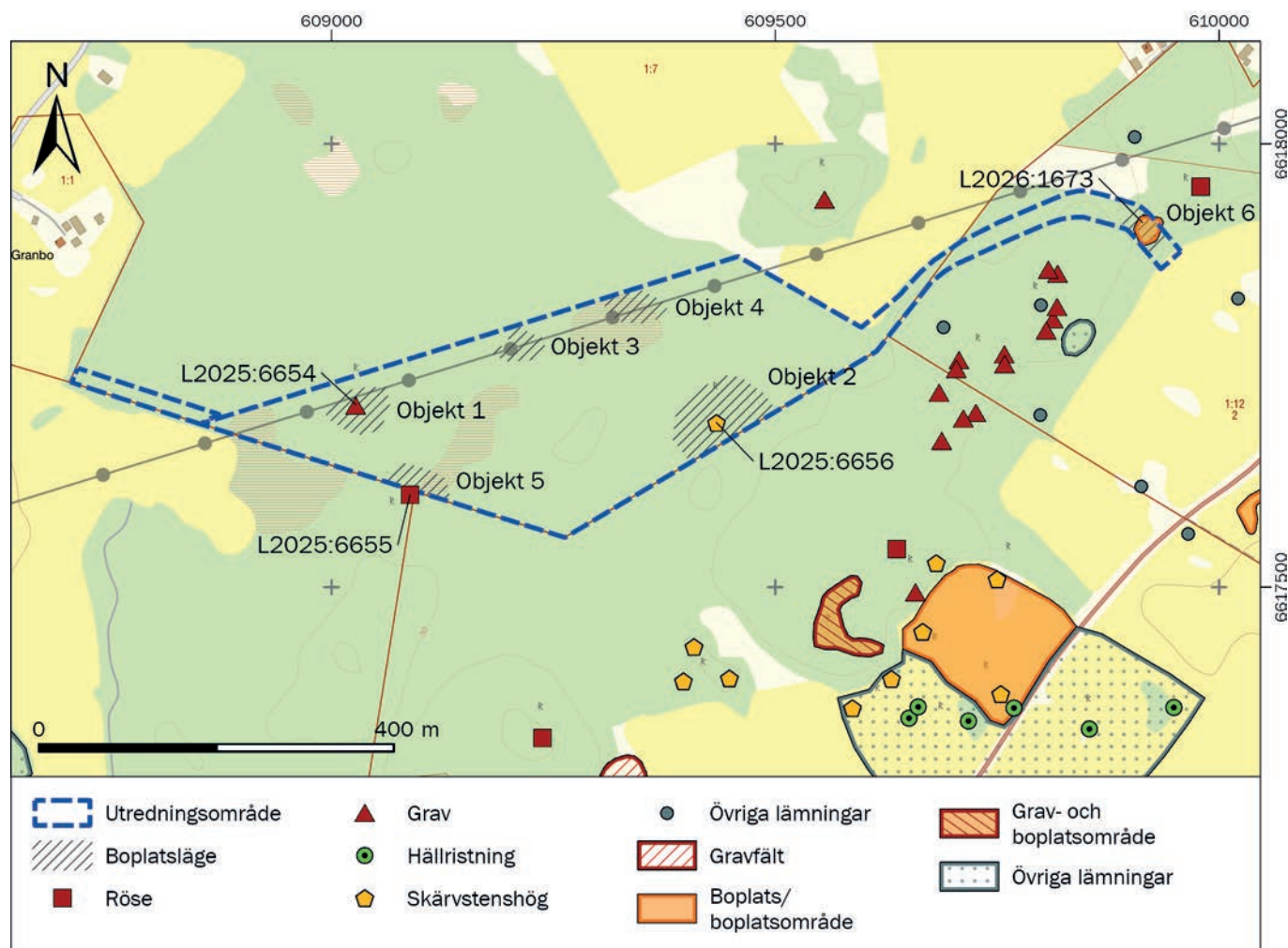
Utredning steg 1 bestod av arkiv- och kartstudier samt fältinventering. I arkiv- och kartstudien ingick en genomgång av uppgifter, fynd och tidigare undersökningar i området, samt en genomgång av äldre kartor. Fältinventeringen skedde till fots och bestod av en okulär besiktning av hela utredningsområdet för att identifiera eventuella lämningar som var synliga ovan mark. I samband med inventeringen identifierades också potentiella boplatslägen och andra ytor för utredningsgrävning i steg 2.

Vid utredningen identifierades sex boplatslägen inom utredningsområdet. Efter överläggning med länsstyrelsen och företagaren beslutades att endast ett av boplatslägena skulle gå vidare till steg 2-utredning och att de övriga skulle undantas från exploatering. Det aktuella boplatsläget utreddes i steg 2 genom sökschaktning med grävmaskin, och totalt nio sökschakt togs upp. Schakten grävdes ned till kulturlagerförande nivå alternativt orörd mark och fylldes igen efter slutförd utredning. Metalldetektering av matjordslagret skedde i samband med sökschaktningen och endast i själva schakten. Schakt och lämningar mättes in med GPRS med nätverks-RTK. Nyupptäckta lämningar har registrerats i Kulturmiljöregistret.

Utredningsresultat

Totalt fyra fornlämningar har registrerats i Kulturmiljöregistret i samband med den arkeologiska utredningen, varav tre framkom vid utredningens

steg 1 och en vid steg 2 (figur 4, 5). Utöver detta identifierades sex potentiella boplatsslägen, där fem inte utreddes vidare.

Figur 4. Karta över lämningar och boplatsslägen som påträffades vid den arkeologiska utredningen. Skala 1:8 000.

Lämnings-nr	Typ	Antikvarisk bedömning	Beskrivning	Kommentar
L2025:6654	Stensättning	Fornlämning	Stensättning, rund, 12 m diam och 0,5 m h. Fyllning av 0,3-1 m st stenar, delvis övermossade. Något Ö om mitten är ett uppstickande block, 2 × 1,5 m och 1,2 m h. Stensättningen är uppförd i Ö änden av naturligt moränstråk.	
L2025:6655	Röse	Fornlämning	Röse, 12 m diam och 1 m h. Stenarna är 0,4–0,8 m st. Mestadels övermossade. Uppfört mot markfast block i Ö delen, 3 × 2 m och 1,5 m h. I mitten är en grop, 1,5 m diam och 0,3 m dj.	Ligger på gränsen till utredningsområdet.
L2025:6656	Skärvestenshög	Fornlämning	Skärvestenshög, rund, 5 m diam och 0,4 m h. Övertorvad med enstaka i ytan synliga skärvestenar, 0,05–0,15 m st. Uppförd kring tre markfasta stenar, 1,2–2 m st.	
L2026:1673	Boplatssområde	Fornlämning	Boplatssområde, 40 × 30 m (NÖ-SV), bestående av 4 stolphål och 1 kulturlager. Avgränsas av bergskam i SÖ och sank mark i NV. Ej avgränsad åt övriga väderstreck.	

Figur 5. Tabell över lämningar som registrerats i Kulturmiljöregistret vid den arkeologiska utredningen.

Utredning steg 1

Vid utredningens steg 1 – det vill säga kart- och arkivstudier samt inventering – påträffades tre synliga lämningar, varav en stensättning, ett röse och en skärvestenshög, samt sex potentiella boplatsslägen (objekt 1–6).

L2025:6654 – Stensättning

Stensättningen påträffades på den östra änden av en mindre moränhöjd i kraftledningsgatan i utredningsområdets västra del. Den var rund, 12

meter i diameter och 0,5 meter hög, med fyllning av relativt stora stenar. I mitten fanns också ett större, uppstickande block (figur 6). Ingen säker kantkedja observerades, även om det fanns antydning till detta i vissa delar. Stensättningen var beväxt med enar, nyponbuskar och lövsly.

Figur 6. Stensättningen L2025:6654. Foto mot norr, Ebba Drugge, Stiftelsen Upplandsmuseet.

L2025:6655 – Röse

Röset låg vid utredningsområdets gräns i den sydvästra delen. Det var 12 meter i diameter och 1 meter högt, med tydligt välvd profil, och har uppförts i anslutning till ett markfast block. Stenarna var till stor del övermossade och röset var utöver det beväxt med en tall, flera mindre granar och lövsly. Röset ligger vid en gränspunkt längs

gränsen mellan Söderby och Kil och har förmodligen haft en sekundär funktion som gränsmarkering i historisk tid. Vid utredningstillfället fanns en gränsmarkering i form av en träkäpp omedelbart norr om lämningen. Käppen stöttades upp av flera stenar som förmodligen tagits från röset (figur 7).

Figur 7. Röset L2025:6655, som vid utredningstillfället till stor del var täckt med fallna löv. I förgrunden syns en träkäpp som markerar en gällande fastighetsgräns. Foto mot söder, Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet.

Figur 8. Skärvstenshögen L2025:6656 var uppförd kring tre större, markfasta stenar. Foto mot nordväst, Johanna Pettersson Svärd, Stiftelsen Upplandsmuseet.

L2025:6656 – Skärvestenshög

Skärvestenshögen låg centralt i utredningsområdets södra del och var 5 meter i diameter och 0,4 meter hög. Den var övertorvad men hade synliga skörbrända stenar i ytan, och var uppförd kring tre markfasta stenar (figur 8). Skärvestenshögen låg mitt på en större, flack höjd som bedöms som ett potentiellt boplatssläge (objekt 2). Området var svårt att inventera på grund av tät växtlighet, och det är inte omöjligt att ytterligare, liknande lämningar skulle kunna förekomma på ytan, då boplatksområden från bronsåldern inte sällan innehåller flera skärvestenshögar på samma plats.

Objekt 1–6 – Boplatsslägen

Totalt identifierades sex potentiella boplatsslägen där det bedömdes som nödvändigt med utredning steg 2 (figur 4, 9). Samtliga utgjordes av flacka och relativt stenfria höjdlägen eller avsatser i terrängen. Objekt 1, 2 och 5 låg i anslutning till de fornlämningar som påträffades vid inventeringen. I synnerhet objekt 2, vid skärvestenshögen L2025:6656, bedömdes som ett mycket sannolikt boplatssläge. Endast objekt 6 gick dock vidare till utredning steg 2, eftersom företagaren valde att undanta de övriga objekten från exploatering.

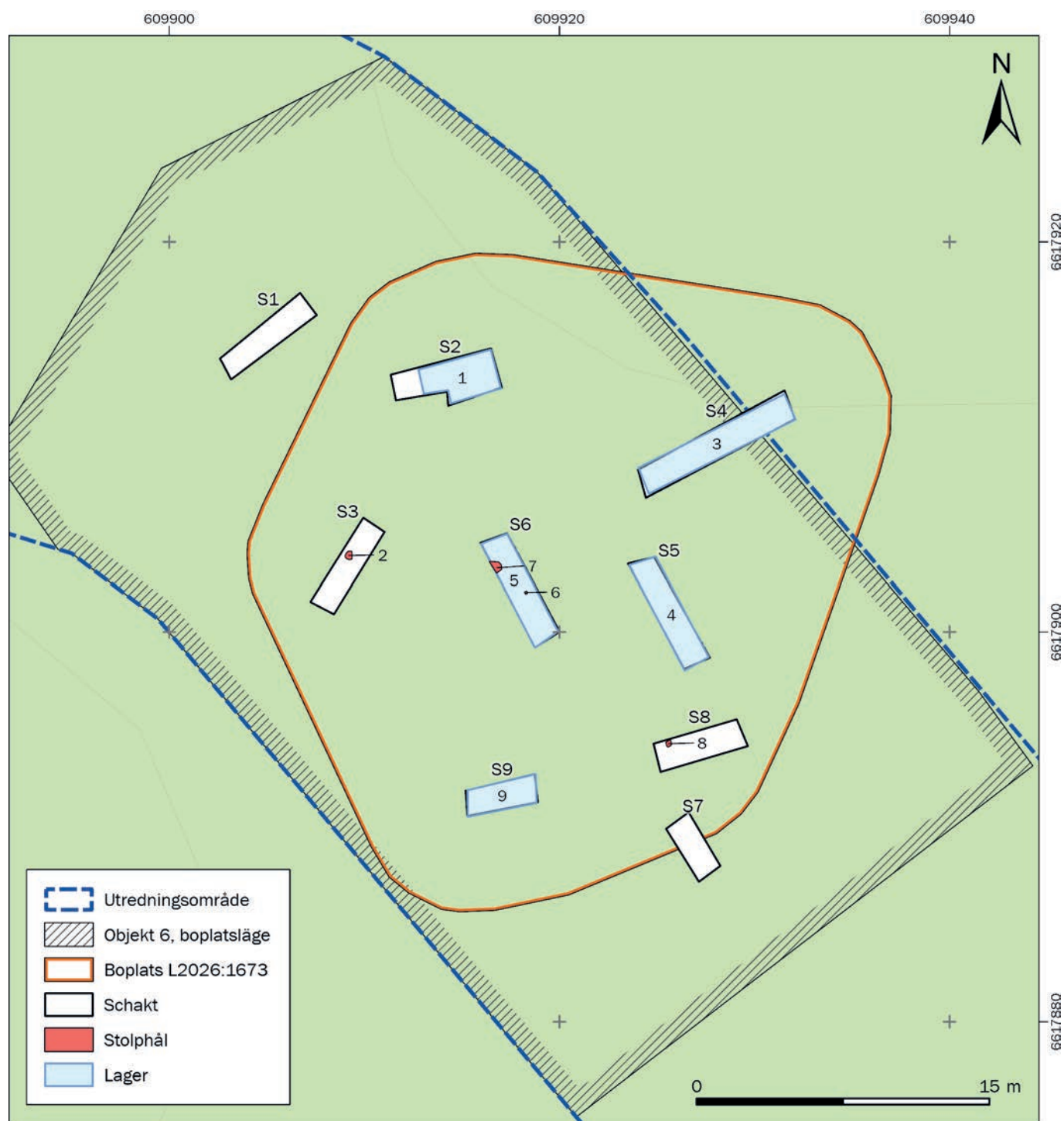
Objekt	Storlek	Beskrivning	Kommentar
Objekt 1	75 × 55 m (Ö-V)	Flackt höjdläge intill stensättning. Glaciallera samt morän. Kraftledningsgata.	
Objekt 2	110 × 70 m (NÖ-SV)	Större flackt höjdläge på undergrund av glaciallera. På ytan finns en skärvestenshög. Granplantering.	
Objekt 3	60 × 40 m (Ö-V)	Relativt stenfri avsats i skyddat läge intill storblockigt område. Kraftledningsgata.	
Objekt 4	70 × 40 m (Ö-V)	Flack avsats i skyddat läge. Kraftledningsgata.	
Objekt 5	80 × 30 m (NV-SÖ)	Flackt höjdläge intill röse. Morän och glaciallera. V delen stenigare. Gles skogsmark.	
Objekt 6	50 × 30 m (NV-SÖ)	Parti med glaciallera på avsats mellan moränhöjder. Granplantering.	Utredd med sökschakt i steg 2.

Figur 9. Tabell över boplatsslägen.

Utredning steg 2

Utredningens steg 2 utfördes genom sökschaktning med grävmaskin och berörde ett av de identifierade boplatslägena (objekt 6). Läget låg inom ytan för en planerad byggväg som ska gå till det aktuella området från en tidigare utredd yta i öster. Boplatsläget bestod av en plan avsats med glaciallera mellan två moränhöjder och avgränsades av en bergskam åt sydöst och ett parti med sankare mark åt nordväst. I åkermarken längre österut påträffades flera boplatslämningar vid sökschaktning 2025. Två boplatser daterades båda till cirka 800–550 f Kr, det vill säga yngre bronsålder (Jönsson 2025b:34). I närområdet är dessutom ett antal gravar kända sedan tidigare (figur 3). Omkring 100 meter åt sydväst ligger en samling mindre, stenfyllda stensättningar (L1942:7916 m fl.) och på ett krön 60 meter åt nordöst finns ett 10 meter stort röse (L1942:7912).

Nio sökschakt togs upp inom ytan för objekt 6 (figur 10). Det påträffades förhistoriska boplatslämningar inom sju av schakten (bilaga 2). I fem av schakten fanns lager med inslag av skärvsten och bränd lera direkt under matjorden. Förmodligen rör det sig om ett och samma större, yttäckande lager. Det påträffades också fyra stolphål. Två av stolphålen framkom under skärvstenslagret när detta grävdes igenom i ett av schakten (schakt 6, figur 11). Stolphål 8 i schakt 8 undersöktes och provtogs i samband med utredningen, men provet innehöll endast mycket små kolfragment som inte var möjliga att datera med ¹⁴C-metoden.

Figur 10. Plan över schakt och påträffade arkeologiska objekt inom objekt 6, samt utbredningen för det registrerade boplatsområdet L2026:1673.

Lämningarna inom objekt 6 har registrerats som ett boplatsområde i Kulturmiljöregistret med lämningsnummer L2026:1673. Boplatsytan är inte avgränsad utanför utredningsområdet och fortsätter troligen åt nordöst och sydväst. Vid den

utredning som gjordes våren 2025 togs schakt upp i åkermarken sydöst om objekt 6, men inga lämningar påträffades på ytorna närmast det nu aktuella utredningsområdet.

Figur 11. Stolphål 6 i schakt 6 mäts in av arkeolog Ebba Drugge. Till höger i bild syns också stolphål 7. Foto mot sydöst av Amanda Jönsson, Stiftelsen Upplandsmuseet.

Tolkning

Resultaten av den arkeologiska utredningen i Sparrsätra-Söderby bekräftar till stor del den fornlämningsbild som redan var känd från området. Stensättningen, röset och skärvtenshögen är alla av en typ som ofta dateras till yngre bronsålder eller möjligen äldre järnålder. Det är dock intressant att lämningarna påträffades i ett tidigare utmarksområde som inte har nyttjats under historisk tid enligt det historiska kartmaterialet. På så vis skiljer sig dessa lämningar från de som har hittats i anslutning till traktens åkermarker vid tidigare arkeologiska utredningar.

Boplatsen L2026:1673 har inte avgränsats på grund av att utredningsområdet var smalt på platsen, och förmodligen täcker boplatsen en större yta åt nordöst och sydväst. Det var tyvärr

inte möjligt i detta skede att göra någon ¹⁴C-datering av boplatslämningarna. Förekomsten av skörbränd sten och bränd lera talar dock för en förhistorisk datering och det är mycket möjligt att boplatsen tillhör samma expansiva fas under yngre bronsåldern som kunnat ses tidigare i närområdet (Jönsson 2025b). Denna boplatser ligger dock något högre upp i terrängen än de boplatser som har påträffats vid tidigare utredningar.

Samtliga fyra lämningar som påträffades vid den arkeologiska utredningen har registrerats i Kulturmiljöregistret och bedöms som fornlämningar. De boplatserna som inte har utretts med sökschaktning kommer enligt företagaren att undantas från exploatering.

Administrativa uppgifter

Uppdragsnummer Fornreg: 202500985

Plats: Sparrsätra-Söderby 1:7 och Sparrsätra 1:12, Sparrsätra socken, Enköpings kommun Fornlämningsnummer: L2025:6654, L2025:6655, L2025:6656, L2026:1673

Fornlämningstyp: Stensättning; röse; skärvtenshög; boplatssområde

Typ av undersökning: Arkeologisk utredning

Orsak till undersökning: Planerad solcellspark

Företagare: Phasis Solar project 7 AB

Fältarbetsperiod: November 2025, mars 2026

Upplandsmuseets projektledare: Amanda Jönsson

Upplandsmuseets personal: Ebba Drugge, Johanna Pettersson Svärd

Upplandsmuseets diarienummer: 346-2025

Upplandsmuseets projektnummer: 80 037

Länsstyrelsens diarienummer och beslutsdatum: 4923-2025, 2025-08-22

Koordinat- och höjdsystem: SWEREF 99 TM

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv.

Fynd: Inga fynd tillvaratogs

Referenser

Litteratur

Jönsson, A. 2025a. Boplatser mellan Kil och Torgesta. Upplandsmuseets rapporter 2025:03.

Jönsson, A. 2025b. Yngre bronsålder vid Sparrsätra och Åsbo. Upplandsmuseets rapporter 2025:24.

Historiska kartor

Lantmäterimyndigheternas arkiv

Sparrsätra socken

Sparrsätra-Söderby

Laga skifte 1871 03-spa-68

Lantmäteristyrelsens arkiv

Sparrsätra socken

Söderby nr 1–2

Storskifte 1788 B56-17:2

Bilagor

Bilaga 1. Schaktlista

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning	Ark. objekt
1	5,5	1,4	0,3	Matjord, därefter undergrund av gråbrun siltig lera.	
2	5,5	2,1	0,35	Matjord, därefter lager 1.	1
3	5	1,4	0,3	Matjord, därefter undergrund av gråbrun siltig lera.	2
4	8,5	1,5	0,2	Under torven följer berghäll i NÖ delen. I SV matjord, därefter lager 3.	3
5	6	1,4	0,3	Matjord, därefter lager 4.	4
6	6	1,4	0,45	0,2 m matjord, därefter lager 5 som här grävdes genom. Undergrund av gråbrun siltig lera.	5, 6, 7
7	3	1,4	0,4	Matjord, därefter undergrund av lera med inslag av stenar.	
8	5	1,5	0,35	Matjord, därefter undergrund av gråbrun siltig lera.	8
9	3,5	1,4	0,4	Matjord, därefter lager 9.	9

Bilaga 2. Lista över arkeologiska objekt

Nr	Typ	Form	Storlek (m)	Djup/ Tjocklek (m)	Beskrivning
1	Lager		3,85 × 2,1		Gråbrun siltig lera med inslag av skärvsten, kol och bränd lera. Rikligast förekomst av skärvsten i Ö delen av schaktet.
2	Stolp-hål	Rundad	0,42		Rundat stolphål. Bränd lera och kolfnyk observerades vid framrensning. Två större stenar belägna S om stolphålet.
3	Lager		8,5 × 1,5		Lager med skärvsten och siltig lera, delvis liggande i ett tunt lager ovanpå håll. Innehåller smärre mängder kol och bränd lera.
4	Lager		6 × 1,4		Gråbrun siltig lera med inslag av skärvsten, kol och bränd lera.
5	Lager		6 × 1,4	0,25	Gråbrun siltig lera med inslag av skärvsten, kol och bränd lera. Lagret överlagrar två stolphål.
6	Stolp-hål	Rundad	0,15		Stolphål/störhål. Framkom under lager 5.
7	Stolp-hål	Oregelbunden	0,6 × 0,4		Stolphål/nedgrävning. Går in i SV schaktväggen. Framkom under lager 5.
8	Stolp-hål	Rundad	0,35	0,15	Undersökt till 50 % Skålformad botten. Fyllning av gråbrun lera med enstaka kolfnyk.
9	Lager		3,5 × 1,4		Gråbrun siltig lera med inslag av skärvsten, kol och bränd lera.